

*Бец Ю. І., кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри німецької та другої іноземної мови,
НА ДПС України імені Б. Хмельницького, (м. Хмельницький)*

ШЛЯХИ ТА УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В статті робиться спроба розкрити проблему професійної іноземномовної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, запропонувати шляхи її розв'язання та визначити умови успішної підготовки до іноземномовної комунікації у вищому військовому навчальному закладі.

В статье делается попытка раскрыть проблему иноязычной подготовки будущих офицеров-пограничников, предложить пути её решения и определить условия успешной подготовки к иноязычной коммуникации в высшем военном учебном заведении.

The article gives an attempt to reveal the problem of the foreign language training of the future border guard officers, to offer the ways of its solution and specify the conditions of the effective training to the professional foreign language communication at the higher military educational establishment.

Розвиток державності України, розширення соціально-економічних зв'язків нашої країни та формування міжнародних відносин обумовлюють необхідність визначення ефективних шляхів для освітнього процесу щодо підготовки майбутніх фахівців, які спроможні ефективно працювати у структурах Державної прикордонної служби України (ДПСУ). В умовах євроінтеграції та реорганізаційних процесів у ДПСУ сучасний офіцер-прикордонник повинен мати високий рівень теоретичних знань, а також володіти вміннями творчо застосовувати здобуті знання у практичній діяльності та самостійно розв'язувати будь-яку професійну проблему. Зазначимо, що високий професіоналізм випускників вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) загалом і майбутніх фахівців-прикордонників зокрема, значною мірою, залежить від рівня володіння іноземною мовою, що на даний час разом із практичними вміннями і навичками вирішення фахових завдань з урахуванням інтересів своєї країни є чи не основною складовою у підготовці сучасного офіцера.

Іноземна мова у вищому військовому навчальному закладі є засобом міжособистісного спілкування та отримання необхідної інформації, пов'язаної з професійними потребами на рівні сучасних вимог до військового фахівця.

Мета нашої статті – розкрити проблему професійної іноземномовної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, запропонувати шляхи її розв'язання та визначити умови успішної підготовки до іноземномовної комунікації у вищому військовому навчальному закладі.

Для того, щоб майбутній офіцер-прикордонник міг брати участь у діалозі культур із представниками прикордонних

відомств інших країн, він повинен володіти комунікативною іноземною компетенцією, яка дозволить йому нарівні висловлювати свою думку, захищати власну точку зору, стверджувати або заперечувати думку інших, погоджуватися або не погоджуватися з нею у певній комунікативній ситуації. Звідси впливає проблема підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної іноземномовної спілкування. Саме тому формування професійної іноземномовної компетентності є актуальним для курсанта ВВНЗ і здійснюватися цей процес має інтегровано, у поєднанні з психолого-педагогічними дисциплінами ВВНЗ для досягнення мети – формування готовності курсантів ВВНЗ до професійної іноземномовної комунікації.

Професійна готовність майбутнього офіцера – справа державна. Однак спостереження свідчать, що ВВНЗ готує лише спеціалістів військового спрямування – людей, які вміють працювати з бойовою технікою, володіють спеціальними знаннями, що стосуються діяльності прикордонних підрозділів, вміють застосовувати свої знання, однак не завжди вміють спілкуватися іноземною мовою на професійному рівні [1]. Це є однією з проблем формування професійної іноземномовної компетентності майбутніх офіцерів.

Досить багато вчених (В.В. Баркасі, О.М. Білик, Н.Ф. Босак, Н.М. Веніг, І.А. Воробйова, Л.П. Голованчук, Ю.В. Головач, Н.Б. Завініченко, Л.Г. Карпова, С.В. Козак, О.О. Коломінова, О.Б. Мамчич, О.І. Мармаза, Г.М. Марченко, А.Д. Онкович, О.А. Палій, О.П. Петрашук, О.І. Селіванова, С.І. Селіверстов, В.М. Топалова, Л.І. Шевчук, І.П. Яшук) присвятили свої дисертаційні дослідження проблемі компетентності. Це

спричинило появу суттєвого плюралізму думок стосовно тлумачення понять “компетенція” та “компетентність”. У професійній педагогіці також немає однотайного підходу до розуміння компетентнісного підходу і шляхів його впровадження в освітню діяльність. Дана проблема знаходиться у центрі уваги багатьох учених (Л.І. Анциферова, Г.О. Бал, С.Я. Батишев, С.Г. Вершловський, А.В. Хуторський, І.П. Яшук та ін.) та продовжує бути предметом подальших перспективних дискусій і досліджень.

Науковці відзначають той факт, що в сучасних умовах на ринку праці необхідні не знання самі по собі, а здатність спеціаліста використовувати їх на практиці, виконувати певні професійні й соціальні функції. І це у повній мірі стосується майбутніх військових фахівців. Очевидним є і те, що більш значущими й ефективними для успішної професійної діяльності є не розрізнені знання, а узагальнені вміння, які виявляються в здатності вирішувати життєві та професійні проблеми, здібності до іншомовного спілкування і т.д.

Вирішити наявні суперечності може, на нашу думку, компетентнісний підхід – спрямованість педагогічного процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [2]. Результатом такого процесу буде сформована загальна компетентність людини, що є сукупністю ключових компетентностей, – інтегрована характеристика особистості. Використання означеного підходу сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій професійної освіти, приводить до нового її змісту, методів і технологій.

Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки ґрунтується на особистості учня та може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для “усіх” учнів, на суб'єктивні надбання одного учня, які можна виміряти.

Сучасні підходи і трактування професійної компетентності досить різні. Найчастіше це поняття вживається для вираження високого рівня кваліфікації й професіоналізму.

Професійну компетентність майбутнього офіцера-прикордонника можна представити як якісну характеристику особистості фахівця, що

включає систему науково-теоретичних знань, у тому числі спеціальних знань у галузі військової науки, професійних умінь і навичок, досвіду, наявність стійкої потреби у набутті компетентності, інтересу до професійної компетентності свого профілю. Необхідно застосовувати пропоновані знання у нових умовах, які потребують навичок іншомовного спілкування.

Офіцер-прикордонник, який є візитною карткою своєї держави, який першим зустрічає зарубіжних гостей на кордоні, повинен могти перейти на мову іншомовного співрозмовника, подорожуючого приватно чи у службових цілях або того, хто дозволив собі порушити прикордонний режим. Це надасть можливість сучасному правоохоронцю ефективніше виконувати свої завдання, досягти взаєморозуміння в ході проведення паспортного контролю, полегшити розв'язання різного роду службових ситуацій, які виникають в ході службової діяльності. Тому підготовка фахівця з володінням іноземною мовою на високому рівні без перебільшення стає однією з основних функцій процесу підготовки майбутніх офіцерів, що передбачає пошук нових організаційно-методичних засобів і технологій підвищення якості підготовки фахівців [3].

Умовами успішного навчання іноземної мови є контроль за виконанням усіх дій, що є складовими відповідної діяльності, увага до всіх внутрішніх і зовнішніх механізмів її реалізації, удосконалення операційного аспекту, глибокий аналіз спонукально-мотиваційних факторів, кожного виду діяльності, яка характеризується складною взаємодією мотивів, цілей, потреб, інтересів, інтенцій курсантів ВВНЗ і стимулів, що їх спонукають.

До мотиваційних факторів навчальної діяльності належать:

- відповідність змістової сторони процесу мотиваційним орієнтаціям курсантів ВВНЗ;
- пристосування конкретних навчальних дій до певного суб'єкта;
- відмова від уніфікованих моделей навчання, які ігнорують особистісні характеристики майбутнього офіцера; мотиваційна забезпеченість навчального процесу;
- створення режиму діяльності, адекватного мотиваційному підтексту навчання [4].

Модель мотивації у ВВНЗ повинна мати багатоступеневу структуру, де змінними виступають:

Питання педагогіки

- суб'єкт навчання, що оволодіває іноземною мовою, попередній мовний досвід, здібності до переносу його в усі галузі діяльності;

- спонукальне стимулювання (стимули навчальної, комунікативної, педагогічної та інших видів діяльності, стимули середовища, ситуаційні, культурологічні, інтелектуальні);

- прогноз реакцій суб'єкта, взаємодії, успішності навчання, його результату на основі суб'єктивних стандартних оцінок курсантів ВВНЗ, їх особистісних диспозицій, мотиваційних орієнтацій, спостереження за окремими контингентами;

- підкріплення (задоволення потреб, інтересів, заміщення, редукція незадоволених потреб, зв'язки актуальної та потенційної потреби, погодження і постановка нових цілей);

- реакція, результат (створення зв'язків між стимулом і реакцією, текстопородження, мовопородження), успішність навчання (ефективне відтворення стимулу, широта асоціацій і асоціативних зв'язків). Центром моделі є суб'єкт навчання, його особистісні диспозиції, особливості індивідуального стилю діяльності.

Мотиваційна сфера і ціннісні орієнтації суб'єкта тісно пов'язані. Розвиток особистості залежить від того, які цінності становлять основу її світогляду, яким орієнтиром вона надає перевагу серед ієрархії цінностей [5; 6].

Саме тому модель професійної готовності курсантів ВВНЗ до міжнародного спілкування має передбачати мотив, наявний у моделі Є.І. Пасова. Система професійної підготовки спрямована на передачу професійної культури. Остання включає чотири компонента: знання (є найбільш об'ємним); досвід – з багатьох причин не доноситься до необхідного рівня; творчість – є недостатнім при навчанні курсантів та формуванні їх як професіоналів-офіцерів ВВНЗ; майже повністю ігнорується четвертий компонент – бажання, мотив. Проблема полягає в тому, що без двох останніх компонентів "не працюють" два перших. Знання та досвід залишаються мертвими, якщо відсутні здатність творити та бажання працювати [5].

Тому головним завданням системи формування професійної готовності курсантів ВВНЗ є передача професійної культури необхідного обсягу та змісту, де чотири компоненти у кожній із військових дисциплін були б представлені в необхідній пропорції та інтегративно допомогли б готувати курсантів ВВНЗ до іншомовного спілкування.

Отже, професійна підготовка повинна бути:

- професійно спрямованою (стрижнем професійної готовності у ВВНЗ має бути військово-культурна майстерність, підкріплена дисциплінами, які мають обов'язкову професійну спрямованість);

- спрямованою на формування готовності майбутнього офіцера-дослідника, для якого культ пізнання є мотиваційною основою діяльності і породжує пізнавальну активність;

- функціональною (моделювати зміст та структуру військової діяльності);

- фундаментальною (майбутній офіцер має ґрунтовно оволодіти основами спеціальності);

- гуманітарною (давати основи гуманітарних знань);

- інтегрованою (спрямованою на передачу професійної культури та оволодіння професійною майстерністю, яка допоможе при спілкуванні на міжнародному рівні представникам різних національностей);

- спрямована на забезпечення кожному курсанту та студенту ВВНЗ можливостей індивідуальної самореалізації (навчитись самостійно бачити, як ставляться та вирішуються професійні завдання);

- соціально-значущою (перекопати офіцера в соціальній значущості предмета, який він вивчає) [6].

На нашу думку, важливо сформувати не лише спеціаліста, а й професіонала. Професіоналізмом, з точки зору Н.В. Бакланової, є інтегративна здатність особистості, що відображає взаємозв'язок та змістовне наповнення компонентів, які входять до складу певної здатності – професіональної компетентності, моральності, ініціативи та майстерності. Майстерність не можлива без професіоналізму, без оволодіння певною сумою необхідних професійних знань, умінь та навичок, однак вона ніколи не зводиться до професіоналізму.

Ученими узагальнено методичні принципи комунікативно-орієнтованого і професійно спрямованого навчання міжкультурному спілкуванню, які можуть бути застосовані при формуванні готовності курсантів ВВНЗ до іншомовної комунікації. До цих принципів фахівці відносять:

- принцип навчання іноземної мови у контексті діалогу культур;

- принцип бікультурного комунікативного розвитку тих, хто навчається в умовах іншомовного спілкування;

Питання педагогіки

- принцип розвитку комунікативно-мовної культури в поєднанні з іншими видами та різновидами культур;

- принцип комунікативно-орієнтованого формування мовних навичок;

- принцип дидактико-психологічної, навчально-комунікативної та міждисциплінарної інтенсифікації навчального спілкування;

- принцип професійно-профільного напрямку іншомовного навчального спілкування;

- принцип автентичності навчальних матеріалів, навчально-комунікативного фону мовної діяльності студентів, комунікативно-мовного і соціокультурного змісту навчального спілкування [7; 8; 9].

Дотримання названих принципів, врахування особливостей професійного спілкування сприятимуть формуванню готовності курсантів ВВНЗ до професійної іншомовної комунікації, підвищать їх здатність виконувати роль суб'єкта діалогу культур, виявляти готовність і здібність до співробітництва з іншими народами у вирішенні глобальних проблем людської цивілізації, у відродженні ідеалів гуманізму, в гармонізації відношень людини, природи й суспільства.

Необхідно створити не тільки умови, які б формували готовність до міжкультурної комунікації, але й такі, які б сприяли гуманістичному вихованню. До них відносять:

- відмову від уніфікованих моделей навчання, ігноруючих особистісні характеристики того, хто навчається;

- гнучкість побудови навчального процесу, варіативність його компонентів, зумовлених природою мотиваційно-спонукальної сфери курсанта ВВНЗ;

- відповідність змістової сторони процесу мотиваційним орієнтаціям суб'єктів навчання;

- мотиваційну забезпеченість навчального процесу;

- пристосування конкретних навчальних дій до певного суб'єкта навчання;

- створення режиму діяльності, адекватного мотиваційному підтексту навчання.

Гуманізм у навчанні – це передусім побудова стосунків на принципах глибокої взаємоповаги, рівноправного партнерства викладача та курсанта, курсантів ВВНЗ між собою і створення сприятливого морально-психологічного клімату в колективі.

Отже, нами було визначено проблему підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної іншомовної комунікації, запропоновано шляхи її розв'язання, розкрито принципи професійно-орієнтованого навчання та визначено умови, за яких здійснюється успішне навчання іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі. На вивчення даних питань, а також розробку шляхів щодо впровадження компетентнісного підходу в освітню діяльність ми пов'язуємо спрямування вектора нашої подальшої дослідницької роботи.

Література

1. Староконь Є.Г. Психологічні аспекти діяльності та спілкування офіцера. – Житомир: ЖВІРЕ, 2002. – 304 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: „К.І.С. ”, 2004. – 112 с.
3. Цвяк Л.В. Формування культури спілкування іноземною мовою офіцера як педагогічна проблема // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2011. – С. 210-212.
4. Левченко Т.І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах. – Вінниця: "Нова Книга", 2002. – 512 с.
5. Зязюн І.А. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К: "Віпол", 2000. – 636 с.
6. Калінін В.О. Стан проблеми формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови у вітчизняній та зарубіжній літературі // Наукова школа: центр професійної підготовки педагогічних кадрів: Науковий збірник. – Житомир: Вид. ЖДУ, 2003. – С. 222–235.
7. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2007. – 495 с. – С. 449.
8. Заблоцька, О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація : порівняльний аналіз / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 40. – Серія : Педагогічні науки. – 2008. – С. 63–68.
9. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции : технология конструирования /А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55–61.